

Luminița BANU
Florian BANU

De la agonie, la extaz.
Evenimentele din România anului 1918
în percepția contemporanilor

From Agony, to Ecstasy.
The Events in Romania of 1918 in the Perception of
Contemporaries

The present study aims to reconstruct the atmosphere in which the crucial events of 1918 took place. The evolution of the state of mind of the different categories of population, the difficulties of material nature, the dangers of all kinds that put the daily existence under the question mark are evoked through the testimonies recorded by the direct participants to the events. From this perspective, the fresco of the year 1918 is a particularly complex and nuanced one. The Romanian nation was not in a triumphal march, but went through difficult moments, marked by despair and illuminated by hope.

The message transmitted by ancestors, at a distance of 100 years, is a tonic one, trusting the ability of the Romanian people to overcome, through intelligence and will, the most difficult situations.

Etichete: 1918, război, România Mare, eroi, agonie, izbândă

Keywords: 1918, war, Great Romania, heroes, agony, victory

„Marea Unire din 1918 a fost – și rămâne – pagina cea mai minunată a istoriei românești. Măreția ei stă în faptul că desăvârșirea unității naționale nu este opera nici unui om politic, a nici unui guvern, a nici unui partid; este fapta istorică a întregii națiuni române, realizată într-un elan țâșnit cu putere din străfundurile conștiinței unității neamului, un elan controlat de fruntașii politici, pentru a-l călăuzi cu inteligență politică remarcabilă spre țelul dorit”¹.

Aceste cuvinte ale academicianului Florin Constantiniu sintetizează în mod strălucit o realitate istorică prea adesea uitată: implicarea întregii națiuni române în realizarea cadrului statal al României firești! Mai cu seamă la momente aniversare, cum este Centenarul Marii Uniri, se observă tendința de evidențiere a câtorva figuri de oameni politici – desemnați generic prin formule precum „ctitorii” sau „făuritorii” Marii Uniri - , în detrimentul celorlalte forțe motrice ale Istoriei.

După ce vreme de aproape jumătate de secol istoricii nu au obosit să

¹ Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, ediția a IV-a revăzută și adăugită, București, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2010, p. 294.

repete că „masele făuresc Istoria”, după cum indicau preceptele marxiste, astăzi ei par să privilegieze rolul elitelor, prezentate, în genere, drept atotștiutoare, clarvăzătoare, altruiste și preocupate în mod suprem de binele Națiunii! Acestea nu au șovăit nici o clipă, au știut exact cum să acționeze pentru a fructifica împrejurările favorabile, au traversat cu fruntea sus momentele de restriște și au condus națiunea română la clipa de beatitudine din 1 decembrie 1918!

În ceea ce ne privește, considerăm că aniversarea Centenarului Marii Uniri este nu atât o ocazie pentru discursuri festive, cât un bun prilej de reflecție, de extragere a unor învățăminte din lecțiile trecutului și, mai ales, de identificare a unor resurse de optimism, atât de necesare societății românești contemporane.

Noi, cei de astăzi, trebuie să înțelegem că, în urmă cu un veac, strămoșii noștri nu au fost neapărat niște „supraoameni”, mai presus de temerile, păcatele, dezbinările și căderile noastre, dar au știut să găsească resursele interne care să le permită depășirea momentelor de cumpănă, au știut să-și controleze disperarea și deznădejdea în fața necazurilor de tot felul și au reușit să coaguleze toate energiile pozitive ale națiunii pe un făgaș unic – acela al realizării unității naționale! Or, în acest scop, nu poate fi nimic mai elocvent decât o incursiune în realitățile anului 1918, așa cum au fost acestea percepute și consemnate chiar de către cei care au trăit acele zile!

Convenabile sau nu, în consonanță sau în contradicție cu imaginea pe care ne-am format-o deja despre împrejurările în care s-a produs Marea Unire, însemnările, jurnalele și memoriile celor care au trăit în acele vremuri sunt de o importanță uriașă în încercarea de înțelegere a Istoriei. În acest sens, vom începe incursiunea noastră în cotidianul de acum un veac cu cuvintele lui Constantin Argetoianu, care-și motiva astfel însemnările referitoare la anul 1918:

„Rămăsesem o mână de oameni ce nu renunțasem la scopurile pentru care pornisem în război; marea majoritate nu mai credea însă în posibilitatea realizării României Mari. Vor fi proteste când se vor citi aceste rânduri, fiindcă ne-am obișnuit toți cu minciuna și după izbândă s-a decretat că am fost toți eroi și că nu am pierdut un singur moment încrederea în victoria finală. Adevărul este cu totul altul, și eu îl spun aici, cum a fost”².

² Constantin Argetoianu, *Pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri*, vol. al IV-lea, partea V-a (1917-1918), ediție și indice adnotat de Stelian Neagoe, București, Editura Humanitas, 1993, p. 32-33.

Cuvintele lui Argetoianu, dure și nemiloase, reflectau o realitate: după o succesiune epuizantă de entuziasm și disperare, derulată în anii 1916-1917, societatea românească, atât din teritoriile ocupate de Puterile Centrale, cât și din Moldova liberă, părea să intre în agonie la începutul anului 1918! Și motivele nu erau deloc puține!

După trecerea triumfală a Carpaților în august 1916, urmasa dezastrului de la Turtucaia, sumbru preludiv al pierderii Capitalei și al retragerii haotice spre Moldova! Stabilizarea frontului pe linia Siretului în iarna 1916-1917 a fost urmată de ororile tifosului și supra-aglomerării Moldovei, însoțită de privațiuni materiale extraordinare. Refacerea armatei române cu ajutorul aliaților și al misiunii franceze condusă de generalul Berthelot a fost umbrită de izbucnirea revoluției din Rusia în februarie 1917 și de vestea abdicării țarului. Strălucitele victorii de la Mărășești, Mărăști și Oituz, din iulie-august 1917, care au refăcut moralul armatei, nu au putut fi fructificate din punct de vedere militar pentru că trupele rusești aliate începuseră a fi cuprinse de ideile bolșevice și părăseau linia frontului.

Finalul anului 1917 găsea România aproape complet izolată, cu liniile de aprovizionare blocate de izbucnirea revoluției bolșevice din octombrie, cu resursele economice și financiare sleite, astfel că semnarea armistițiului de la Focșani, la 22 noiembrie/5 decembrie 1917, oferea o mult dorită gură de oxigen pentru statul român!

În aceste împrejurări, istoricul Nicolae Iorga era nevoit să consemneze:

„...eram complet desarmați sufletește și cu totul la discreția împrejurărilor, care, din fericire, de pe urma cumplitei oboseli a Germanilor, secerăți la Mărășești și strâns încleștați în Apus, nu se îngrămădiau asupra noastră, totul fiind acum artificii și simulare, mijloace de a «impresiona» pe adversar.

Starea de spirit a lumii politice era supt orice nivel. Am spus aiurea cum Morțun (...) era încântat că «a scăpat de Take Ionescu». (...). În clipa când generalul Lupescu era trimis la generalul Morgen (...) ca să încheie, alături de niște vagabonzi ruși fără nici o conștiință și nici o demnitate, armistițiul de la Focșani, se poate zice că, dacă România avea un Suveran și lângă dânsul o femeie cu suflet împărătesc, nimic nu mai exista din ce fusese lumea oficială decât o mână de figuranți la Iași și o bandă de trădători la București”³.

³ Nicolae Iorga, *O viață de om așa cum a fost*, vol. II „Lupta”, Chișinău, Editura Universitas, 1991, p. 286-287.

Cât de mare era deznădejdea în care căzuseră liderii politici ai vremii, inclusiv premierul în funcție – Ion I.C. Brătianu, reiese cu pregnanță din însemnările lui Iorga:

„Mergând pentru informații la Ionel Brătianu, am primit de la dânsul neașteptatul sfat, care m-a umplut de o tristeță desgustată, de a mă exila și eu, «prinzându-mă de unul din trenurile care pleacă, pentru a nu rămânea fără puțință de a mă duce». Și, cum mă despărțeam de dânsul cu acele sentimente, el m-a oprit în prag ca să-mi puie întrebarea, care trebuia să fie răutăcioasă: «Ei bine, și acuma crezi d-ta că Nemții vor fi bătuți?». M-am reținut ca să spun numai atât: «O cred și acuma, dar n-am spus niciodată: când»⁴.

Dezorientarea și lipsa unui orizont creaseră la Iași o stare de spirit vecină cu panica, astfel încât trupele rusești bolșevizate începuseră să comită acte de o temeritate nebănuită, apărând chiar teama că acestea ar putea să-l aresteze pe regele Ferdinand, după modelul aplicat deja în Rusia asupra țarului. Soluția găsită de Iorga și de câțiva apropiați ai regelui a constat în scoaterea acestuia din Iași, unde rușii „roșii” păreau de necontrolat, și deplasarea sa pe linia frontului, în mijlocul unităților disciplinate ale Armatei Române. Totul trebuia făcut în mod chibzuit, astfel încât „plecarea lui pe front să nu samene cu o fugă, care ar compromite monarhia”⁵.

În acest atât de trist context venea ziua de 1 ianuarie 1918, găsind familia regală și anturajul său într-o stare de dezorientare, după cum nota Iorga:

„Rugat de d. Știrbei, înseilasem și proclamația de Întâiu Ianuar a Suveranului către armată. Același mi-a cerut sâmbătă dimineața în plină stradă să redactez proclamația către ostași pe care «Regele, în starea sa de spirit, n-o poate face». Acolo, pe palma mâinii, cu creionul, am scris rândurile prin care, amintindu-se darurile lui Ștefan cel Mare către ai lui, se promitea țăranilor de pe front împrăștierea. Regele a adaus și promisiunea unei largiri a dreptului electoral”⁶.

Nici măcar un spirit puternic, ca acela al Reginei Maria, nu putea face față prea bine succesiunii de vești proaste care veneau dinspre toate punctele cardinale. În jurnalul său, regina Maria nota:

„1/14 ianuarie 1918

⁴ *Ibidem*, p. 281.

⁵ *Ibidem*, p. 275.

⁶ *Ibidem*, p. 276.

Am terminat cu 1917 – ce ne va aduce 1918? Să sperăm că mai puține dezamăgiri decât 1917. Doar nu cer prea mult!”⁷.

Generalul Berthelot, ofițer cu experiență și spirit ascuțit, se vedea nevoit să consemneze în jurnalul său:

„1 ianuarie

Este o zi tristă. Ne mărginim să examinăm câteva hărți. Toate fețele oamenilor sunt întunecate și fără bucurie.

2 ianuarie

După cuvântarea lui Brătianu către miniștri aliați, s-ar părea că se merge către o pace apropiată, cu toate protestele noastre. Din toate părțile, de altfel, țintește o propagandă prefăcută, pacifistă, intensă. Agitatorul ei este Averescu, care barem nici nu-și mai dă osteneala de a se masca: el cântă pretutindeni șablonul triumphiului morții, în care România se va înmormânta pe socoteala Aliaților. Chiar și Brătianu afișează aerul mulțumit al aceluia care a prevăzut cele ce se întâmplă: V-am spus eu că o să fie așa!...

3 ianuarie

Propaganda de pace a luat o întorsătură gravă. Faimosul «triumphi al morții», lansat pentru nevoile cauzei, zboară acum pe toate buzele. Se adaugă, în plus, că eu aș urmări nimicirea completă a României și a armatei ei. Îmi vine greu să combat eficient aceste idei. Zadarnic am spus că sunt gata, împreună cu întreaga misiune franceză să urmez, până la capăt soarta camarazilor români de arme; mi se atribuie cele mai negre intenții! Se merge până acolo, încât eu aș fi acela care împinge pe Clemenceau în intransigența lui, ca și cum intransigența lui Clemenceau ar mai avea nevoie să fie împinsă! Dar simt că Brătianu nu vrea să facă nimic pentru a opri această nefastă propagandă”⁸.

Nu mai puțin pesimistă era percepția fruntașului liberal I.G. Duca, acesta rememorând acele zile de început de an 1918 în următoarele cuvinte:

„De la vestita noapte de 8-9 decembrie⁹ până la sfârșitul lui Ianuarie, când ne-am dat demisia, pot spune că am trăit într-o atmosferă

⁷ Maria Regina României, *Jurnal de război. 1917-1918*, traducere din engleză de Anca Bărbulescu, ediție îngrijită, prefață și scurtă cronologie de Lucian Boia, București, Editura Humanitas, 2015, p. 12.

⁸ General H.M. Berthelot, *Jurnal. 1916-1919*, p. 203-204.

⁹ I.G. Duca se referă la noaptea în care s-a luat decizia de a dezarma bandele de ruși bolșevici care-și stabiliseră cartierul general la Socola și plănuiau preluarea controlului asupra Iașului și chiar arestarea familiei regale.

de agonie. Simțeam că suntem în ajunul sfârșitului, nu știam însă clar care va fi acest sfârșit. Denunțarea armistițiului de la Focșani atârna ca o spadă a lui Damocles, gata să cadă dintr-un moment într-altul pe capetele noastre. Trăiam de azi pe mâine cu inexprimabila senzație a unui chinuitor provizorat și ne zbăteam la fiecare pas între patru serii de preocupări: Rușii, Germanii, Aliații și colegii noștri.

Într-adevăr, pretutindeni dificultăți și numai dificultăți, când părea că se mai luminează puțin într-o parte, se întuneca și mai rău într-altă parte”¹⁰.

Totuși, printre norii care întunecau orizontul, oamenii vremii se încăpățâneau să identifice și raze de soare, speranțele într-un viitor mai bun făcându-și loc, cu încăpățânare, mai cu seamă în momentele festive. De exemplu, momentul păsirii în anul 1918 i s-a întipărit foarte bine în minte lui I. Gh. Duca, acesta rememorând revelionul petrecut la reședința din Copou a Marukăi Cantacuzino în următorii termeni:

„Pentru a sărbători Noul An poftise pe lângă Rege, Regină și copiii lor câțiva prieteni printre care se nimerise să fiu și eu. Plecând acolo îmi ziceam ce trist va fi acest început de an. Nicidecum, un neînvinș optimism pusese stăpânire pe sufletele noastre și am petrecut o seară plină de iluzii și de visuri, după ce Enescu ne-a fermecat cu arcușul său. Ai fi spus că suntem nu în ajunul denunțării armistițiului și al imposibilității de a mai rezista, ci în ajunul unei reîntoarceri triumfale la București. Am spune inconștientă, nu presimțire stranie, și totuși era o întemeiată presimțire. Parcă aud și acum cuvintele Regelui, când la 12 am ciocnit tradiționalele pahare de șampanie: «Să ne urăm un an bun, sunt sigur că va fi și ne va aduce împlinirea visurilor pentru care am luptat și am suferit». Pe la 2 noaptea, întorcându-mă acasă și ridicându-se iar în fața mea spectrul dramei pe care o trăiam, mă întrebam cum am putut privi începutul anului 1918 cu atâta seninătate și cu atâta încredere. Ceva tainic îmi spunea însă, în pofida oricărei evidențe, că bine am făcut, că așa trebuia sărbătorită aurora anului 1918”¹¹.

Primele zile ale anului 1918 i-au găsit pe oamenii politici și pe generalii români în plină căutare a unei soluții pentru situația disperată care se crease pe front. Aveau loc consultări, se elaborau diferite planuri, se schițau soluții politice. Potrivit relatării lui Constantin Argetoianu, în acele zile generalul Averescu „mi-a declarat net că continuarea războiului ar fi nu numai o absurditate, dar și o imposibilitate. Rușii plecați, nu mai

¹⁰ I.G. Duca, *Amintiri politice*, vol. 3, Jon Dumitru-Verlag, München, 1982, p. 44.

¹¹ I.G. Duca, *op. cit.*, p. 58.

putea căptuși tot frontul cu trupe, armata noastră nedispunând de forțele necesare pentru o asemenea desfășurare. Dar chiar pentru trupele pe care le aveam, nu aveam muniții și provizii decât pentru maximum 20 de zile de luptă. Un atac serios german ne-ar fi dat peste cap fără mare greutate.

Aveam prin urmare, după Averescu, de ales între două soluțiuni: sau capitulare pur și simplu, sau pace. Prima soluție ar avea ca consecință desființarea completă a armatei, rigorile ocupației, anihilarea organismului de stat etc. A doua, nu se știe ce ne-ar aduce, dar ne-ar permite să câștigăm timp și probabil să salvăm armata și continuitatea acțiunii de stat”¹².

Dacă așa se profila situația pe front, nici stările de lucruri din spatele frontului nu erau în măsură să justifice vreo formă de optimism. Unitățile militare rusești bolșevizate își continuau deplasarea spre patrie, marcându-și traseul cu tot felul de incidente violente. Pe de altă parte, Basarabia, pe teritoriul căreia se găseau depozite și baze de aprovizionare ale Armatei Române, părea să reprezinte o țintă atât pentru naționaliștii ucrainieni, cât și pentru *Rumcerod*-ul bolșevizat din Odessa.

În acest context, deosebit de dificil și complex, românii basarabeni au oferit o primă rază de speranță, constituind în noiembrie 1917 Sfatul Țării, în fapt, un parlament al Basarabiei, și alcătuiind la 7 decembrie 1917 un guvern (Directorat). Aceste instituții aveau de luptat cu anarhia și cu forțele antiromânești, care încercau să integreze provincia fie în Ucraina, fie să o mențină sub control rusc. Sarcina era una aproape imposibilă, ținând cont de situația din provincie, prezentată de I. G. Duca astfel:

„Dar cele mai grave dificultăți ni le-au pricinuit bolșevicii în Basarabia. Într-adevăr, toate hoardele armate și dezarmate, în drumul lor spre inima Rusiei, sub supravegherea armatei noastre, se abțineau de la orice neorânduiri pe teritoriul românesc. Cum treceau însă Prutul și scăpau de sub acest control, se dedau la jafuri și la tot felul de manifestațiuni anarhice. Agenții bolșevizați izgoniți de la noi și-au mutat sediul la Chișinău și au început atunci acțiunea de bolșevizare a Basarabiei. În decembrie de fapt provincia era în plină revoluție agrară, țăranii incendiau conacele proprietarilor, goleau hambarele, împărțeau pământurile și devastau pădurile. Guvernul Basarabiei autonome, care de acum se proclamase chiar Republică de sine stătătoare, putea cu greu stăpâni acest val crescând de anarhie”¹³.

¹² Constantin Argetoianu, *op. cit.*, p. 82.

¹³ I.G. Duca, *op. cit.*, p. 48.

Orientarea pro-românească a elitei politice și culturale basarabene a reprezentat, în condițiile date, o veritabilă rază de bucurie, după cum consemna Nicolae Iorga:

„Atmosfera se făcea tot mai grea, tot mai irespirabilă în acest pustiu de credință care se făcuse la Iași, pe când la Odessa o parte din parazitismul politic nu făcea decât să intrigheze contra unui guvern de fapt mort și unui Rege cu totul nevinovat de situație.

În aceste timpuri ale armistițiului, prelungit fără a căuta să ajungem la pacea separată, pe care, pentru efectul ce l-ar avea asupra aliaților și asupra lumii lor însăși, o doreau atât de mult dușmanii, **o singură rază de bucurie mijindă a ajuns la Iașul de fapt aproape asediat. În Basarabia o conștiință românească începea să se miște** (subl. ns.)¹⁴.

Pentru cetățenii simpli, dincolo de preocupările politice, necesare și firești, mult mai presante se dovedeau a fi grijile provocate de dificultatea de a procura cele necesare traiului de zi cu zi. Atât în teritoriul ocupat de Puterile Centrale, cât și în cel controlat de guvernul român, viața cotidiană a românilor era marcată de lipsuri și nevoi de tot felul, de speculă, inflație și corupție!

În acest sens, este relevantă mărturia viitorului academician Virgiliu Drăghiceanu, care, aflat în Bucureștiul ocupat, nota:

„2/15 Ianuarie. Lipsa hranei se resimte zilnic. Nu se face nimic pentru îngrijirea populației, nici la sate, nici la orașe. Administrația nu are altă grijă decât a perchesițiilor și a rechisițiilor.

Și totuși problema nu era de neînvins. Populația orașenească a țării de-abia se ridică la 540.000 de suflete, aflate în 19 orașe: nici atât cât cuprinde un singur oraș din Germania.

De formă, prețurile se anunță pe mari placarde, de asemenea sosirea numărului de care cu provisiile pentru piețele Bucureștilor, se scoate spre vânzare un coș sau două; forma legală s-a îndeplinit, restul dispare, conform obiceiului pământului, în pivnițele hrăpăreților negustori, tovarăși de câștig ai «onorabilei» administrațiuni militare.

Și, pe lângă aceasta, plaga cutiilor cu alimente trimise prin poștă de soldați familiilor lor din Germania sau Austria. Numai Germanii expediază zilnic 10.000 de kilograme¹⁵.

¹⁴ Nicolae Iorga, *op. cit.*, p. 290.

¹⁵ Virgiliu N. Drăghiceanu, *707 zile subt cultura pumnului german*, București, Cartea Românească, 1920, p. 194.

În mod firesc, privațiunile de tot felul și mizeria cotidiană nu rămân fără efecte în planul stării de sănătate a populației. Același Drăghiceanu consemna:

„Bolile seceră lumea debilitată organic. (...) Sunt case care se sting în întregime, de la părinți, până la ultima odraslă, găsiți înțepeniți, după zile, în contorsiunile morții.

Zilnic se văd femei și oameni cu coșciugele de scânduri albe, care, pentru economie, nu au nici fundurile complete. Dar ce mai înseamnă mila și compătimirea? Un egoism feroce stăpânește pe fiecare individ, epoca întregă. Ce mai însemnează viața unui om, când se prăbușesc State, civilizații și poate omenirea, sub nebunia instinctelor animalice, reînviată din bestia umană. O rasă trebuie să distrugă pe celelalte sub orice formă. Scuză e războiul: cu atât mai repede, cu atât mai uman!”¹⁶.

Totuși, dificultățile materiale și suferința prezentă la tot pasul nu sunt în măsură să atenueze patimile politice. Dovadă în acest sens sunt comentariile prilejuite de demisia guvernului I.I.C. Brătianu – Take Ionescu, din ziua de 26 ianuarie 1918:

„27 ianuarie 1918, Iași. A căzut guvernul! În fine, s-a pus capăt pungășiei nesățioase. Numai... de n-ar veni alta, căci de! Averscu e cam deocheat din trecut, pe când vindea cu 5 lei pușca românească prin jidanii samsari.

Oare o să simțim că s-a pus capăt pungășiei? În orice caz, e o schimbare, o înlocuire, și cu oameni cinstiți, sau cu reputație de oameni cinstiți”¹⁷.

Către finalul lunii ianuarie, pe fundalul schimbării de guvern, discuțiile despre apropiata încheiere a păcii se intensifică, dar absența unor informații certe face loc celor mai îngrijorătoare ipoteze, dar și celor mai fanteziste speranțe. Mitul „corectitudinii” și „civilizației” germane se dovedea puternic înrădăcinat în mințile unor români, marcați de ancestrale complexe de inferioritate. Astfel, în ianuarie 1918 pictorul Costin Petrescu își exprima *in petto* speranțele într-o viitoare „fericire pentru români”, adusă, desigur, de germani:

„Și fiindcă aci îmi consemnez părerile de cari nu am să dau cont *nimănui*, decât numai *mie*, pot să adaug că pacea cu nemții o văd ca o fericire pentru români, că în viitor noi nu vom putea merge cu

¹⁶ *Ibidem*, p. 195.

¹⁷ Raul Dona, *Jurnalul unui medic militar. 1917-1918. Cu acuarele și desene de Niculina Delavrancea-Dona*, ediție îngrijită de Iulia Vladimirov și Viorica Milicescu, București, Editura Humanitas, 2018, p. 207.

altcineva decât *numai* cu nemții. De la ei avem ce căpăta, învăța, ce imita și dacă am ajunge... nemți mediocri, încă am fi mai buni decât ruși perfecți sau români «distingiți», în accepțiunea și pe înțelesul de până acum din organizația noastră politică de azi. Coțcarii și nerușinații noștri de politicieni veroși, insoucianți¹⁸, leneși, incapabili, mincinoși, laudăroși, sectari, nedrepti și fără scrupule și respect de cinstea și demnitatea cetățenilor! Cu așa oameni, ce poți aștepta, decât un sfârșit ca al Poloniei trecute?

Deci ca un mare noroc consider o pace și o îndrumare serioasă alături de nemți, zic serioasă, pentru că alături de nemți nu poate fi o îndrumare neserioasă¹⁹.

Costin Petrescu nu era singurul care gândea astfel! O veche meteahnă a noastră, - părerea excelentă despre propria persoană, dublată de o atitudine hipercritică față de toți ceilalți și, mai ales, față de „români” în genere - , găsea un teren fertil de manifestare, pe fundalul defetismului stimulat cu abilitate de adversarii României. Mărturie în acest sens stau și însemnările avocatului Vasile Cancicov, fost deputat liberal până în 1914:

„Marți, 30 ianuarie: Se întrevăd zorii păcii pentru sărmana noastră țară. Omenirea întreagă a avut ochii ațintiți asupra noastră în ultimele zile, a recunoscut se zice sacrificiul ce am făcut și unanimă e de părere că prin scoaterea din război a Rusiei, nu există pentru România decât pacea sau capitularea fără condițiuni. (...) Se crede că guvernul Averescu e numai de tranziție, până ce va fi posibil formarea unui guvern cu personajii ce se găsesc în teritoriul ocupat. Ceea ce de la început pare exclus este detronarea sau abdicarea regelui Ferdinand sau a dinastiei. De asemenea, se pare a fi un punct câștigat pentru noi Basarabia și unirea cu consimțământul Puterilor Centrale.

Impresia în publicul bucureștean este excelentă, are timpul să se răcească când (sic!) se vor cunoaște sacrificiile ce va trebui să facem. Pretențiunile Bulgariei asupra Dobrogei sunt deja norul cel negru la orizont. Unii, mai bine informați, cred a ști că ni se cer Carpații în tot

¹⁸ Nepăsători.

¹⁹ Costin Petrescu, *Însemnările unui pictor refugiat: La Iași, în timpul războiului: 1916-1917*, studiu introductiv, cronologie și note de Virginia Barbu, București, Editura Humanitas, 2018, p. 210.

lungul lor, inclusiv terenurile petrolifere până la Câmpina. Eu cred că sunt prăpăstii izvorâte din cunoscuta calitate a bucureștenilor”²⁰.

Ca de obicei, zvonurile, oricât de exagerate, conțineau și un sămbure de adevăr. În ce privește Basarabia, lucrurile se îndreptau, într-adevăr, spre o evoluție favorabilă. Pe 24 ianuarie/6 februarie 1918, Sfatul Țării, întrunit în ședință solemnă, a votat în unanimitate independența Republicii Democratice Moldovenești, prim pas în direcția unirii cu Țara-Mamă. Evenimentul îl făcea pe generalul Berthelot să noteze în jurnalul său:

„Se spune că ieri, Sfatul Țării ar fi proclamat independența Basarabiei. O fi cumva preludiul realipirii la România? Este sigur că țăranul basarabean este moldovean și că tratatele din 1812 și din 1878 au încorporat Basarabia numai prin dreptul celui mai tare. Totuși, există manieră și manieră. Generalul Prezan spune purul adevăr în proclamația adresată basarabenilor, lăsându-i liberi de a dispune de ei înșiși, trupele românești nevenind în Basarabia decât pentru a asigura acolo ordinea. Generalului Vouillemin, care mă întrebă ce atitudine trebuie să aibă, i-am răspuns să se mențină în cadrul proclamației lui Prezan”²¹.

În pofida firavelor semnale pozitive venite dinspre Basarabia, starea de spirit nu se ameliorează. Ba, dimpotrivă, zvonurile venite din culisele tratativilor de pace derulate la Buftea amplificau nesiguranța și deznădejdea, astfel că, la 20 ianuarie/5 februarie 1918, Virgiliu Drăghiceanu nota:

„De fapt, ne găsim în cel mai groaznic stadiu de deznădejde din câte am trecut de la declararea de războiu. Toată lumea ia asupra-și greutatea soartei care acum se știe în ce fel se va desvâluși, cu aceeași resemnare cu care un pacient urcă pe masa hirurgică pentru a fi operat. Ce va fi? Vom avea norocul să scăpăm sau să nu ne mai deșteptăm nici la a doua înviere de subț cuțitul doctorului social? Amețiți de narcoticele ce ni se administrează, simțim cum totul se prăbușește asupra noastră. Realitatea dispare încetul cu încetul, haosul inconștientului ne cuprinde de toate părțile, prăvălindu-ne năvalnic în vârtejul lui. Nimeni nu mai are nici putere, nici tragere de inimă de a se mai ocupa cu ceva.

Stradele sunt pline de mulțimea desorientată. Localurile la fel. Într-o stare de toropeală, cu surâsul resignat al inevitabilului pe buze, lumea

²⁰ Vasile Th. Cancicov, fost deputat în Vechiul Regat, *Impresii și păreri personale din timpul războiului României, Jurnal zilnic. 13 august 1916-31 decembrie 1918*, vol. II, București, Atelierele Societății „Universul”, 1921, p. 288.

²¹ General H.M. Berthelot, *op. cit.*, p. 221-222.

întreagă e cuprinsă de un fel de nebunie de a se ameți, de a uita. Niciodată nu s-a băut mai mult ca în aceste zile. Niciodată nu s-a fumat mai mult”²².

În Moldova liberă mizeria și lipsurile materiale erau la fel de grele. Nicolae Iorga consemna:

„Într-un rând, la sfârșitul iernii, Vlahuță a venit la mine foarte îngrijorat. El, care-și avea informațiile sale, al căror izvor nu l-am cunoscut, mi-a spus că prin satele nenorocite, înșesate cu soldați ruși, printre cari atâția agenți ai revoluției internaționale, se lucrează pentru o răscoală și, în miseria așa de mare încât copiii se nașteau fără unghii, asemenea sfaturi dibace ar fi putut prinde. Credea că e neapărat ca Brătianu s-o știe, și mă ruga să-l pun în mișcare”²³.

Moralul populației era subminat constant de tot felul de zvonuri, preluate fără nici cea mai mică atitudine critică și colportate cu o veritabilă voluptate a deținerii unui *secret*. Astfel, în București, pe 17 februarie 1918 se credea cu toată tăria că regele Ferdinand a rupt tratativele de pace și a decis reluarea ostilităților:

„Nu e om cunoscut pe care întâlnindu-l să nu te oprească să-și spuie noutatea:

-De azi dimineată bubuie iar tunurile pe Siret!

Ce nebuni iremediabili! Tunurile de pe Siret nu pot să mai bubuie. Orice om cu puțină judecată o știe și o înțelege. Un om inteligent, cel puțin așa îl apreciam până azi, îmi spunea de dimineată:

-Știi cu ce cuvinte s-a despărțit Averescu de Makensen?

-?

-Decât o pace în așa condițiuni, mai bine să răspundă cele 600.000 de baionete românești!

M-am uitat la om cu îndoială de cumiștenia și inteligența lui și i-am răspuns numai atât.

-Tu nu cunoști pe Averescu!”²⁴.

Totuși, negocierile nu fuseseră nicidecum rupte, ci de abia urmau a se desfășura în **11/24 februarie 1918**, la Focșani. Asupra reacției populației din Focșani, la vederea delegației române, dispunem de o emoționantă descriere, datorată lui Constantin Argetoianu:

„Toată regiunea fusese probabil evacuată, sau fugiseră oamenii, sau pieriseră: până la Focșani n-am întâlnit pe nimeni. La intrarea în oraș, pe

²² Virgiliu N. Drăghiceanu, *op. cit.*, p. 235.

²³ Nicolae Iorga, *op. cit.*, p. 276.

²⁴ Vasile Th. Cancicov, *op. cit.*, p. 316.

stânga, spitalul cu o largă inscripție pe nemțește: parcă mi s-a oprit inima. (...)

Se vede că sosirea lui Averescu fusese ținută secretă; la intrarea noastră în Focșani, găsisem străzile goale și uniformele lui Averescu, Ressel și Zănescu pironiseră pe loc pe cei câțiva trecători pe care i-am întâlnit. Rămâneau oamenii cu gura căscată și nu voiau să creadă ochilor. Cei care ne văzuseră au răspândit însă vestea pe când noi stăteam la masă, așa încât la plecarea noastră spre gară tot poporul ne ieșise în cale. De la casa Apostoleanu și până la gară, automobilele noastre au trecut printre două ziduri de oameni; erau bărbați, femei și copii, toți tăcuți – nu se auzea o vorbă. Dar mai toți plângeau: agitau batistele, își ștergeau ochii cu ele și iar le fluturau înspre noi. Câteva glasuri înăbușite strigau «Trăiască Averescu!». Mulți își suflau nasul cu zgomot sau oftau. N-am văzut niciodată o emoțiune colectivă atât de intensă. Am luat dintr-o dată contact cu întreg sufletul poporului și fără să ne spunem o vorbă, fără să ne mărturisim un gând, ne-am priceput de minune unii cu alții²⁵.

„Sufletul poporului” era, însă, departe de a fi unitar. Încrederea și optimismul oamenilor simpli erau subminate, nu de puține ori, de „analizele” viciate de virusul politicianismului. Simpatiile și antipatiile față de cei aflați la guvernare produceau cele mai variate interpretări ale evenimentelor, totul fiind raportat la diversele șabloane ale imaginii de sine produse de imaginarul românesc. Ca în multe alte împrejurări, cei care stau deoparte îi văd pe actorii scenei politice drept incapabili, stupizi, lipsiți de patriotism:

„Mă întreb nedumerit, oare cum e posibil să fim noi conduși așa de stupid și mereu stupid, fără vreo licărire de îndreptare? Ai noștri aveau naivitatea să creadă că o să *păcălească ei* pe nemți și pe aliații noștri, pe de altă parte. Cu unii făcând pace separată, și de la alții sperând neratificarea la pacea generală a condițiilor care nu ne-ar conveni și pe care le primim deocamdată, neavând încotro! Asta mi-o spunea Biță, vărul lui Argetoianu (ministru de externe și justiție), cu care vorbise și-l asigurase că o să iasă totul bine pentru noi, că vom debarca «acasă cu fruntea sus, cu cinste și dignitate». Cam asta spuneau și alți mulți...”²⁶.

Aceași atmosferă viciată de cele mai halucinante zvonuri, de vehicularea celor mai pesimiste variante, de „complot și tragere a sforilor” se conturează și din însemnările altor contemporani. Dacă unora încheierea păcii le pare improbabilă și o adevărată rușine națională, altora

²⁵ Constantin Argetoianu, *op. cit.*, p. 159-160.

²⁶ Raul Dona, *op. cit.*, p. 228.

ieșirea din război li s-ar potrivi de minune, o așteaptă cu sufletul la gură, percepând evenimentul drept un nou prilej de aranjamente lucrative și întrevăzând la orizont fotolii ministeriale:

„1/14 Martie. Zvon de căderea, la 27 Februarie, a Cabinetului Averescu, care ar fi consiliat capitularea.

D-l Marghiloman a plecat la Iași la 28 Februarie, când a acordat „Acțiunii Române” un interviu în care se exprimă așa:

«*Ar fi fost întinsă o punte de aur României, dacă făcea pacea mai înainte*».

În București figuri ministeriale; se fac conciliabule; se împart portofoliile, slujbele; ca la orice schimbare de Guvern. Carpiștii sunt furioși.

Ca sentiment general: de la sentimentul rușinii de ieri, liniștea nerușinării de azi – abil asigurată. Înotăm în fericirile tratatului ce va să vie.

Colectă (termenul de rechiziție e înlocuit) pe circumscripții polițienești și de patrulare militare pentru „*zdrențe, oase, gumă, metale, ghete, haine, sticle, păr*”! Cu bani. Dar și cu amenzi pentru neexecutare²⁷.

Exhibarea unor patimi condamnabile de către figurile publice, abandonarea de către elite a oricăror principii în bătălia pentru putere și înavuțire nu rămân fără urmări în rândul opiniei publice. O adevărată patimă a maculării oricărui simbol, a oricărei figuri publice pare să fi cuprins o parte a cetățenilor. Bârfe ordinare sunt difuzate cu o veritabilă satisfacție și fără un minim discernământ:

„Riga se ține numai de curve și coniacuri, spune lumea că a văzut portretul lui, cu dedicație autografă, la o actriță, cocotă... Bărbierul de *vis-à-vis* de palat îmi spunea că r[egele] face semne de la fereastră la cocote, pe trotuar, *vis-à-vis*, în dreptul galantarului bărbierie, și le suie la el, sus, pentru câte 20 de minute...

Regina nu șade în același palat; *n'aime pas être accolée au mur* de nemți și vrea război *à outrance*, „până la ultimul om», orice ar pierde țara, să le rămâie lor tronul, ori să piară tot²⁸.

Pe acest fundal, oameni politici cu veritabile sentimente naționale acționează, de o parte și de alta a Prutului, pentru realizarea unității tuturor românilor. Se semnalează erorile tactice săvârșite și se caută înlăturarea lor, după cum reiese dintr-o însemnare din 6 martie:

²⁷ V.N. Drăghiceanu, *op. cit.*, p. 242.

²⁸ Raul Dona, *op. cit.*, p. 229.

6/19 martie. „În Basarabia, Ministrul Inculeț vrea naționalizarea vieții moldovenești; «unirea trebuie să se facă», deși țărani nu văd cu ochi buni aceasta, întrucât se tem că România le ia pământul. Domnia-sa, adresându-se Românilor, spune: «ați făcut greșeli, aveți aerul că sprijiniți numai burghezia»²⁹.

Desigur, nici forțele anti-românești nu stau pasive, ci, profitând de conjunctura favorabilă a momentului, încearcă să demoralizeze atât populația, cât și factorii de decizie politică, apelând la mijloacele subtile ale războiului psihologic: propagandă, zvonuri, dezinformări:

„8/21 martie 1918: (...) Prin publicistică se caută a ni se zdrobi cu totul moralul.

Șeful Statului Major Administrativ trimite, cu poruncă pentru distribuire, Ministerelor și autorităților diferite broșuri concepute în același spirit, ca emanând de la «*anumite cercuri autorizate românești*».

Sunt apeluri către rezerviștii ce se vor întoarce de pe front, cărora în culori demoralizatoare li se arată grandiositatea și zădărnicia jertfelor ce au făcut pentru a se întoarce azi într'o «*altă țară*», în casa lor, care nu mai este ceea ce a fost, din cauza ciocnirilor contra cărora a vorbit de prisos un colonel Sturdza, un Hârjeu etc.

Alte broșuri mari, cu cruci de încunoștințări mortuare, cu versuri populare de factură evreiască, de speța:

«*Ne-am bătut din mitralere
Pentru ciocoi, mânca-i-ar ielele
Și pentru domnul Brătianu
Nu i-ar mai putezi ciolanul*». ³⁰.

După numai o zi de la această însemnare, pe 9/22 martie 1918, încep tratativele de pace de la Cotroceni, între România și Puterile Centrale. Delegațiile prezente la negocieri erau conduse de premierul Alexandru Marghiloman, pentru România, de miniștrii de Externe Richard von Kühlmann și Ottokar von Czernin, pentru Germania, respectiv Austro-Ungaria, de premierul Vasil Radoslavov, pentru Bulgaria, și de marele vizir Talaat Pașa, pentru Imperiul Otoman. Evident, discuțiile sunt purtate de pe poziții imperative față de România, spațiul de manevră al delegației României fiind extrem de redus.

În pofida acțiunilor de destabilizare și a presiunilor militare, dorința de unitate a românilor prinde un contur tot mai ferm. După ce la 18/31 martie, în cadrul întrunirii anuale a zemstvei din Orhei, s-a exprimat

²⁹ V.N. Drăghiceanu, *op. cit.*, p. 244.

³⁰ *Ibidem*, p. 245.

dorința de unire a Basarabiei cu România, Sfatul Țării, întrunit în ședință solemnă la Chișinău, votează în ziua de **27 martie /9 aprilie** unirea Basarabiei cu Țara-Mamă, cu 86 de voturi pentru, 3 împotriva, 36 abțineri și 13 absenți.

Era prima rază de lumină care se întrezărea pentru români printre norii negri ai războiului! Așa a fost percepută de toți românii, după cum stau mărturie și însemnările reginei Maria:

„Miercuri, 28 martie/10 aprilie 1918. Basarabia s-a declarat anexată României. E un motiv de mare bucurie – ar trebui să mă bucur și eu, dar m-am dezobișnuit și nu pot decât să privesc înainte cu teamă, întrebându-mă ce necazuri ne va mai aduce situația.

Dar iată ce s-a întâmplat: trenul meu a sosit la cinci minute după al lui Marghiloman, care fusese la Chișinău și, la întoarcere, fusese primit cu multe ovații, iar acolo, pe peron, eu și actualul meu prim-ministru, care suntem *en froid*, ne-am dat mâna în public, în fața mulțimii care aclama, și ne-am felicitat de parcă întreaga lume ar fi fost o grădină de trandafiri. Ca să vezi, ca să vezi, măcar am avut parte în sfârșit de un eveniment fericit, atât cât va dura – dea Domnul să dureze!”³¹.

Bucuria enormă a deciziei Basarabiei de a se uni cu România era întunecată de mersul tratatelor de pace. Puterile Centrale, conștiente de faptul că guvernul român este lipsit de alternative reale, au exercitat presiuni brutale pentru a-și impune toate obiectivele politice, economice și militare în textul tratatului. Semnarea acestuia a avut loc la **24 aprilie/7 mai 1918**, iar prevederile sale erau de-a dreptul înrobitoare pentru țara noastră.

România era nevoită să cedeze Dobrogea către Bulgaria, să accepte așa-numite „rectificări de frontieră” cu Austro-Ungaria (în fapt, era vorba de cedări de teritorii ce însumau 5.600 km², cu o populație de 724.957 locuitori!), să demobilizeze armata (cu excepția a patru divizii complete și a opt divizii cu efective de pace) și să încheie convenții economice prin care Germania își impunea monopolul asupra rezervelor de petrol, asupra pădurilor și agriculturii României, principalele izvoare de venit național!

Prevederile tratatului de pace au produs consternare în rândul românilor, dezvăluind încă o dată că acest conflict militar se deosebește de cele precedente, nu doar prin tehnică și mod de desfășurare, ci și prin rapacitatea extraordinară pe care învingătorii o afixau fără șfială! Efectul demoralizator al tratatului a fost unul extraordinar și a fost amplificat de

³¹ Maria Regina României, *op. cit.*, p. 25.

faptul că, chiar și în acele condiții, se găseau conaționali gata să preamărească inamicul:

„De la semnarea păcii din București și până astăzi, 1/14 Maiu 1918, am dus-o într-o stare sufletească greu de spus. Nu-mi ieșeau din cap condițiunile păcii așa de dezastruoase și de umilitoare, unele mai grele decât altele, încât nu puteam să-mi gădesc nici un moment de liniște. A trebuit iar să alerg la ajutorul artei mele ca să mai pot închide ochii în timpul nopții, binecuvântată fie puterea ei alinătoare! Dar dacă așa de amărât mi-a fost sufletul din cauza păcii, apoi cu mult mai mare îmi este durerea când văd acum o mulțime de ziare, cu suflet străin, scrise în dulcea noastră limbă. Afară de cele două blestemate din București, botezate *Gazeta Bucureștilor*, a lui Ioan Slavici, și *Lumina*, a lui C. Stere, cari în tot timpul războiului, de la ocupația Munteniei încoace, n-au făcut decât să laude binefacerile dușmanului și să ponegrească pe Regele, guvernul și armata țării, care sângeră pe front pentru apărarea ultimului petic de pământ ce ne-a mai rămas liber, și cari ziare au infectat acum și Moldova, afară de aceste ziare a început să apară și în Iași o droaie de ziare numite: *Acțiunea Română*, *Arena*, *Iașul*, *Momentul*, *Timpu*, *Tribuna* și altele pe care nu mă rabdă scârba ca să le înșir aici.

Toate aceste ziare cântă osanale vrăjmașilor noștri, cari ne-au gătit, și guvernului, care le-a închinat România legată de mâini și de picioare ca să-i rupă bucăți trupul ei, preamărindu-l că ne-a dat, în fine, *fericita pace!* Iar în timpul acesta, toate ziarele celelalte, cari mai simt românește, apar zilnic cu coloane întregi *albe!* Cum nu să gândesc aceste vipere monstruoase că, oricât de spurcate și veninoase ar fi balele lor, nu pot atinge sfințenia luptei noastre, dusă cu atâta eroism pentru desrobirea fraților și întregirea neamului?”³².

Că unitatea de gândire și simțire a românilor față de prevederile păcii era departe de a fi o realitate ne-o dovedesc însemnări precum cele ale medicului Raul Dona:

„24 aprilie 1918, Iași. În fine, a crăpat dracului odată! Zăbava nesuferită cu tratativele pentru iscălirea păcii noastre s-a sfârșit – *pacea s-a semnat*. S-a anunțat oficial semnarea ei, la ora 11 a.m.

Mare ușurare pe sufletele noastre – scăpăm cel puțin de pomparea rechizițiilor și hoțiilor de prin case în numele rechiziției făcute și de

³² Dr. Vasile Bianu, medic colonel, *Însemnări din războiul României Mari*, tomul II, *De la mobilizare până la pacea din București*, Cluj, Institutul de Arte Grafice „Ardealul”, 1926, p. 5.

nemți, dar și de ai noștri comisari etc., sireacii, că doar se pricep ei la așa ceva mai bine ca ... nemții!”³³.

În acest context, când lașitatea și ipocrizia erau exhibate de unele figuri publice cu atâta nonșalanță, nu este de mirare că, în însemnările sale, regina Maria are cuvinte foarte dure despre poporul peste care domnea, mai cu seamă că zvonurile privind o eventuală înlăturare a dinastiei de la tron erau tot mai insistente:

„*Iași*

duminică, 8/21 aprilie 1918

Cred că românii sunt obișnuiți să-și schimbe principiile și e un obicei prost care le-a rămas în sânge. Pe de o parte fiindcă nu am avut noroc în războiul acesta, chiar dacă în cele din urmă nu am fost înfrânți, și, pe de altă parte, din pricina intrigilor germane, se consideră că e o ocazie bună de a schimba dinastia! (...)

Încerc să le înțeleg felul de a gândi, *la rece*, fără să mă întristez, fiindcă sunt una din cei care au dat greș și deci trebuie dați la o parte. Cred că cei mai mulți dintre dragii mei români se află încă pe un plan foarte jos în ceea ce privește ideile de onoare și loialitate sau dorința de a nutri asemenea sentimente – cred că o perspectivă mai înaltă încă nu face parte din gândurile lor firești. Din fire sunt *lași* în toate privințele. Nu respectă nici Dumnezeu, nici rege – țara lor e o idee vagă, atâta timp cât situația se poate exploata avantajos pentru afaceri sau interesul personal; dacă situația de acum nu le satisface apetitul, s-o schimbăm!

Mă tem că e o mentalitate care are prea puțin de-a face cu perspectiva de bulldog a britanicilor, pe care e limpede că o am în mine: tenacitate în fața oricărei primejdii. Cu cât e mai mare pericolul, cu atât mai copleșitoare sunt greutățile, cu atât mai puțin dăm înapoi și cu atât mai înverșunați suntem în împotrivirea noastră”³⁴.

Cuvinte dure, reproșuri poate exagerate la adresa unui popor care o primise cu brațele deschise și care dovedise calități extraordinare în vremuri de cumpănă, dar, în împrejurările date, când răul părea să triumfe peste tot, cum și-ar fi putut păstra cineva obiectivitatea deplină?

Teama de profunde tulburări sociale, mai ales pe fundalul veștilor venite din Rusia cuprinsă de războiul civil, își face loc în sufletele multora dintre observatorii peisajului politic. Unii dintre membrii elitelor sociale iau în calcul faptul că România nu va fi ocolită la nesfârșit de revolta maselor sătule de mizerie și abuzuri.

³³ Raul Dona, *op. cit.*, p. 266.

³⁴ Regina Maria, *op. cit.*, p. 51-52.

„Beția de sânge o văd tot mai aproape, bătând la ușa neamului nostru ajuns la saturațiune, căruia îi lipsește o mică scânteie pentru ca să se declanșeze explozia.

Nu ne corijăm, se abuzează și se răsabuzează în toate direcțiile cu o inconștientă fenomenală, care nu poate să rămâie nesanționată, până în cele din urmă. Nemulțumiții, nedreptățiții de soartă sunt în realitate cei mulți și tari, și puterea, pe care o uzurpează azi caraghioșii abuzivi și inconșienți, nu mai poate să le rămâie dacă nu s-or ivi măsuri serioase de îndreptare, înainte ca să debordeze paharul răbdărei. O să plătim și noi, desigur, cu viețile noastre, faptul că am fost considerați ocrotiții soartei, pe drept sau nedrept. Nebunii o să dăinuiască și saturarea n-o să vie iute, au să se perinde măcelurile și masacrații vor fi și din provocatori, și din executori. Omenirea noastră neroadă n-o să facă ochi pentru a vedea pericolul, în halul de inconștientă în care se complace la procurarea farnientelor și plăcerilor nepermise de tot soiul”.

De altfel, pesimismul și deprimarea nu se regăseau doar la nivelul elitelor, ci cuprinseseră pături largi ale populației, iar faptul că nici măcar zilele de sărbătoare nu mai aduceau un strop de bucurie accentua sentimentul înfrângerii. De exemplu, ziua de 10 mai, sărbătoarea națională, prilejuia amare însemnări, dar autorii lor refuzau să creadă că totul era pierdut. Astfel, medicul militar Vasile Bianu scria în jurnalul său:

„10/23 Maiu 1918. Această zi, așa de scumpă tuturor Românilor și sărbătorită cu atâta voie bună și entuziasm în timp de o jumătate de veac, de la 1866 până la 1916, a trecut anul acesta, pentru prima oară, nebăgată în seamă și a fost petrecută într-o atmosferă grea și apăsătoare, cu inimile rănite de sălbăticia și cruzimea vrăjmașilor, cari, prin nenorocita pace de la București, au sfâșiat trupul sfânt al Țării noastre, tot ceea ce era mai falnic și mai mândru, munții noștri, comoara sufletului românesc, în frunte cu uriașul *Ceahlău*, cântat de Vasile Alecsandri: Olimpul nostru plin de farmec, în care stau îngrămădite atâtea tradiții și amintiri de-ale neamului românesc! Guvernul a avut bunul simț de a amâna serbarea acestei zile sfinte pe alte vremuri mai bune, și bine a făcut, căci ne-a lăsat să ne plângem durerea în taină, cu gândul și cu inima la ziua cea mare, care va să vie cu siguranță, când vom putea-o serba în templul cel mare al neamului întregit!”³⁵.

Aceeași amărăciune, dublată însă de speranță, răzbate și din însemnările reginei Maria:

³⁵ Dr. Vasile Bianu, *op. cit.*, p. 8.

„Zece Mai – ziua noastră națională! Și primul an în care nu o sărbătorim în nici un fel. Anul trecut a fost o zi splendidă, o înviere: armata ne era repusă pe picioare, rușii încă nu se prăbușiseră de tot, aliații ne erau încă alături, speranța – speranța – speranța, dar vai, azi!... Singura noastră speranță ar veni de la cei care luptă pe celelalte fronturi, noi trebuie să stăm deoparte și să privim cu mâinile legate, ca sclavi; mi se rupe inima, dar prietenul meu Boyle mi-a spus ieri «nu uitați că încă luptați, încă sunteți mobilizați – nu lăsați pe nimeni să vă convingă, fie și pentru o clipă, că nu e așa»³⁶.

Totuși, păstrarea optimismului era o sarcină dificilă în mai 1918. Știrile care parveneau românilor de pe Frontul de Vest nu erau deloc în măsură să le ridice moralul, astfel că unii își aminteau de profețiile despre Armageddon:

„Joi, 17 Mai. În Apus se dă luptă formidabilă. Spre marele nostru regret, franco-englezii iar se retrag. Atacul între Reims și Soissons e puternic. Nemții înaintează încet, dar continuu. Soissons e pe punctul de a cădea, iar Reims de a fi înconjurat. Criticii militari neutri, pe cât le permite cenzura nemțească, cred că acest formidabil atac nu are alt scop decât de a distrage atențiunea inamicului și a-l face să-și deplaseze rezervele pentru a ataca în fond în altă parte.

Nemții deja strigă - victoria! Totuși pacea nu va veni. Armatele vor rămâne întregi și puternice și războiul va continua în altă parte.

Sunt cărți vechi din bătrâni ce ne vorbesc de prăpădul omenirii. Să fi venit oare timpul?³⁷.

Starea de spirit trebuie să fi fost la cea mai coborâtă limită și motivele prisoseau! Pe lângă veștile proaste venite de pe front, românii se confruntau și cu calamitățile naturale, situație care le întărea multora sentimentul că Dumnezeu și-a întors fața de la ei:

„Duminică, 20 Mai. În starea deprimantă morală în care ne aflăm, neputincioși în a împiedica cu ceva catastrofa ce se pregătește, vedem în toate manifestațiunile naturii mâna lui Dumnezeu, care vrea să pedepsească noua Sodomă. România contează mult în calculele Puterilor Centrale în ce privește alimentarea; recoltele noastre le-au fost salvarea în ultimul an. Ei bine, anul acesta, din cauza secetei, recolta noastră e absolut rea. Pe lângă secetă, a mai dat în ultimul timp multe ploi cu grindină, aproape generale, așa că a nimic și puținul ce mai crescuse.

³⁶ Regina Maria, *op. cit.*, p. 129-130.

³⁷ Vasile Th. Cancicov, *op. cit.*, p. 449.

Acum s-a lăsat frig, termometrul arată abia +8 grade, deși, după stilul nou, suntem în Iunie.

În Spania, prăpădul lui Dumnezeu se manifestă sub forma unei boli noi, foarte contagioasă³⁸. Într-un mic interval de timp, numărul bolnavilor de această molimă s-a urcat la 120.000. Curtea regală, guvernul cu miniștrii, toți s-au îmbolnăvit. Gravitatea boalei încă nu e cunoscută³⁹.

În acest context, răfuielile politice sunt în plină desfășurare, se caută vinovați, se identifică responsabilități, se promit pedepse. Noii guvernanți nu întârzie să îndrepte un deget acuzator către predecesorii lor:

„28/11 iunie. Parlamentul execută somația germană. Acuzarea împotriva Cabinetului Brătianu a fost formulată în Parlament. Sunt șase capete de acuzare: trecerea trupelor străine, neorganizarea armatei, corupția (sic!) reprezentanților, retribuția lor cu milioane, cedarea flotei Rusiei, transportarea Tesaurului, traficul vagoanelor, distrugerea rafinăriilor, ridicarea copiilor, întrebuințarea vagoanelor în scopuri particulare. Vina pentru războiu nu formează un cap de acuzare. Teza germană e pierdută. Mai târziu, în presa lor și în Parlamentul german se vor exprima că darea în judecată a Ministerului român e cea mai mare comedie a secolului! (...)

În Moldova nu ar mai fi pâine decât pentru patru luni. În teritoriul ocupat s-a confiscat toată recolta anului 1918.

Gustăm fericirile păcii!⁴⁰

Mult așteptata normalizare a vieții cotidiene întârzie să se facă simțită, iar „optimiștii păcii” încep să se întrebe dacă entuziasmul lor a avut, totuși, vreun temei:

„Sâmbătă, 23 iunie. A votat și Senatul ratificarea păcii. Cu aceasta, România a terminat formele ce depindeau de ea⁴¹, vom vedea acum dacă prietenii ce nu s-au impus cu sila vor fi la rândul lor tot așa de expeditivi. (...)

Când după semnarea păcii s-au simțit condițiunile dezastruoase ce ni s-au impus, toată lumea guvernamentală își șoptea la ureche: «Aveți

³⁸ Este vorba de pandemia cunoscută sub numele de „gripa spaniolă”, izbucnită în ianuarie 1918, care a produs moartea unui număr uriaș de oameni, estimările variind de la 50 la 100 de milioane de persoane

³⁹ Vasile Th. Cancicov, *op. cit.*, p. 451.

⁴⁰ V.N. Drăghiceanu, *op. cit.*, p. 297-298.

⁴¹ Trebuie subliniat faptul că regele Ferdinand nu a sancționat niciodată tratatul de pace, astfel că reintrarea României în război s-a putut face invocându-se caducitatea acestui tratat.

răbdare, tot răul este până la ratificare, de la ratificare încolo veți simți binefacerile». Acum iat-o ratificată și nimănui nu-i trece prin minte că se va schimba ceva în bine. M.V.î.R. își păstrează aceiași autoritate și aceleași atribuțiuni, dă aceleași ordonanțe, cărora populația e datoare să se supună; arestările politice continuă, cenzura se menține, libertatea cugetării și a cuvântului nu ni s-a redat, circulația liberă cu Moldova nu s-a reluat (...)

Nemții încep a se demasca că (sic!) n-au nici o încredere în prietenia noastră. Cei cumiți au prevăzut-o mai de mult. Nu se putea prietenie, când am fost tratați așa cum ne-au tratat. Din contra, o ură contra lor clocotește pretutindeni, și dacă ea nu izbucnește, cauza este teroarea ocupațiunii și cenzura. Cum se va găsi o supapă, poporul va răsufla; atunci ne vor cunoaște nemții”⁴².

Până la a ne cunoaște nemții, au mai fost necesare câteva luni! Desfășurarea ostilităților pe Frontul de Vest indica faptul că Puterile Centrale, sleite din punct de vedere material și uman, se îndreaptă, tot mai rapid, spre dezastru!

Totuși, precum în zicătorile străvechi, „toamna se numără bobocii”! Semințele speranței unității naționale au început să încolțească abia în luna septembrie 1918, când Bulgaria a semnat armistițiul de la Salonic (29 septembrie 1918), după spargerea frontului din Macedonia. După o lună, la 30 octombrie, Turcia semna armistițiul de la Moudros, astfel că pozițiile Puterilor Centrale se șubrezeau și mai mult.

În Vechiul Regat evenimentele urmaseră aceeași turnură favorabilă, poporul român văzându-și, cu bucurie nesperată, îndeplinite cele mai frumoase speranțe. Urâta ocupație germană se îndreaptă rapid spre mult așteptatul sfârșit:

„Duminică, 28 octombrie. După doi ani de zile bucureșteanul revede pe zidurile orașului afișe și proclamațiuni semnate de guvernul român și de regele Ferdinand. Mackensen ne-a făcut această favoare de a permite Regelui României să stea de vorbă cu poporul său. De altfel se zice că această mărinimie o face în momentul în care își face bagajul, neștiind încă precis de va ajunge sau nu liber în patria lui. Pretutindeni militarii germani sunt gata de pornire: sute de camioane automobile cară spre Gara de Nord bagaje. În oraș, depozitele lor lichidează; se vând pe nimic: mașini, instalațiuni, instrumente agricole, alimente. O serie de samsari cunoscuți achiziționează imense stocuri. Statul sau Comuna ar

⁴² Vasile Th. Cancicov, *op. cit.*, p. 491.

trebui să intervină imediat pentru a cumpăra ei, deoarece speculanții vor profita și de nenorocirea nemților și de nevoile noastre.

Onorabilii călători nu se limitează însă a vinde numai ceea ce le aparținea lor, vând tot ce au furat de prin casele oamenilor, plane, tablouri, covoare, mobile, cărți etc.”⁴³.

Situația este confirmată și de alți cronicari ai acelor vremuri extraordinare, însemnările lor permițând o nuanțare a unor mituri remanente despre disciplina, corectitudinea și ordinea germană. În 27 octombrie/9 noiembrie, guvernul condus de generalul Coandă a adresat un ultimatum trupelor de ocupație, cerându-le să părăsească teritoriul României în 24 de ore, iar în noaptea de 28/29 octombrie Armata Română reia operațiunile militare împotriva Puterilor Centrale. Efectul acestor decizii asupra trupelor de ocupație a fost devastator:

„București, 1918, 12 noiembrie. (...) Evenimentele politice sunt extraordinare. De unde la sosirea noastră în București (4 octombrie – n. ns.) nemții erau tari și mari, ne surchidau, ne oprimau pe alocurea greu de tot, neputând găsi noi, românii, dreptate la ei... ce să vezi, într-o bună zi, se vorbește că pleacă! Pleacă nemții! Într-adevăr, o fierbere, o forfotă impresionantă pe străzi, trăsuri cu geamantane, cu nemți și nemțoaice *l'air effare*, mutre crăpând de necaz și îngrijorate, cărătură de bagaje în continuu, spre gară”⁴⁴.

Acesta era finalul cel îndelung așteptat! Pe 28 octombrie/10 noiembrie 1918 se decreta remobilizarea generală a Armatei Române și cei 90.000 de soldați români primesc ordinul să intre simultan în Transilvania, Muntenia și Dobrogea.

Panica germanilor, odată declanșată, se supune legii „bulgărelui de zăpadă”, crescând în amploare și intensitate, sub o alimentare permanentă cu zvonuri și știri îngrijorătoare:

„O armată aliată trecuse Dunărea⁴⁵, și alta trecuse în Banat, iar câteva divizii române trecuseră din Moldova în Transilvania, convergând cu cele aliate din Banat. Nemții, amenințați de a fi prinși în cușcă, fug de se prăpădesc, și, în fuga lor, comit tot felul de excese. Furturi, stricăciuni, omoruri, omoruri de copii, fete; de neconceput, copii de 8 ani împușcați, fete de 14, 16 ani, trăsnite de gloanțe în cap etc., bătrâne de 50 de ani cu

⁴³ *Ibidem*, p. 628.

⁴⁴ Raul Dona, *op. cit.*, p. 302.

⁴⁵ Este vorba de trupele franceze din corpul expediționar condus de generalul Franchet d'Espèray, care au forțat Dunărea în dreptul orașului Giurgiu, îndreptându-se spre București.

creierii spulberați. Ce să fi făcut omenimea asta, în ce să fi periclitat temelia germanismului cult și *kolossal*? În retragerea lor, au tăiat conducta de apă a Bucureștiului la Bâcu, au stricat podurile, au dat foc grâului la manutanță, depozitelor de stofă ce nu puteau nici vinde, nici lua cu ei”⁴⁶.

După numai o zi, în **28 octombrie/11 noiembrie 1918**, vestea așteptată de toți românii sosește: **la Compiègne s-a semnat armistițiul între Puterile Antantei și Germania, ostilitățile încetând pe toate fronturile, iar tratatul de pace de la București devenind caduc!** Efectul în rândul opiniei publice românești a fost extraordinar:

„Luni, 29 octombrie. E banal să spun că sunt emoționat; orice cuvânt aș întrebuința să exprim starea mea sufletească de azi, aș fi sub adevăr. Îmi tremură condeiul în mână să pun pe hârtie câteva cuvinte, necum a spune ceea ce simț când m-am decis să notez jurnalul zilei de azi. Niciodată n-am simțit o intensitate de emoții ca aceea ce simt acum. Evenimentele s-au precipitat cu o grabă la care nimeni nu s-a așteptat; lumea e amețită, zăpăcită de bucurie; nu se întâlnesc doi cunoscuți să schimbe o vorbă fără să nu-i înece plânsul, plânsul bucuriei de astă dată.

Regele Ferdinand a decretat pe ziua de ieri din nou mobilizarea generală a armatei în contra Germaniei și a Puterilor Centrale, în contra inamicului ce ne subjugă de doi ani de zile. (...)

Kaizerul a abdicat.

Împăratul Austriei și Rege al Ungariei a fugit.

Se pretinde că și noul rege al Bulgariei a fost detronat.

Pretutindenii se proclamă republici.

În prăbușirea aceasta a tronurilor, am ascultat azi imnul nostru regal ce rămâne ca un simbol al victoriei și viitorului. Am început să fim invidiați ca popor fericit”⁴⁷.

Și românii aveau de ce să fie invidiați! După ce au trecut prin momente de cumpănă extraordinare, care, poate, ar fi frânt rezistența morală a altor popoare cu pretenții de superioritate, românii se îndreptau cu pași repezi spre împlinirea idealului național: unirea tuturor provinciilor locuite de români.

În această perioadă, criza politică internă în rândul cercurilor conducătoare din Imperiul Austro-Ungar se adâncește, guvernele de la Viena se succed cu repeziciune, incapabile de a găsi soluții pentru menținerea coeziunii imperiului multinațional. Încă în Consiliul de

⁴⁶ Raul Dona, *op. cit.*, p. 303.

⁴⁷ Vasile Th. Cancicov, *op. cit.*, p. 630-633.

Coroană de la 27 septembrie 1918, ministrul de Externe, contele Burian, propunea sistarea operațiunilor militare pentru a se folosi armata împotriva mișcărilor naționale aflate în plin avânt! Sfârșitul monarhiei austro-ungare era însă mai aproape decât se bănuia: Prin *Manifestul de la 11 noiembrie*, împăratul Carol I renunța la guvernare, iar pe 13 noiembrie renunța și la tron. Cu o zi mai devreme, parlamentarii austrieci proclamaseră deja Republica Germană Austria, iar pe 16 noiembrie se proclama Republica Democratică Maghiară!

În acest context favorabil, Marele Sfat al Națiunii Române din Transilvania și Ungaria înțelegea să pună în aplicare principiile enunțate în „cele paisprezece puncte” prezentate de Președintele Statelor Unite ale Americii, Woodrow Wilson, în sesiunea comună a Congresului din 8 ianuarie 1918. Ca atare, românii transilvăneni erau îndemnați să-și hotărască singuri soarta în cuvinte pline de elocvență:

„Istoria ne cheamă la fapte. Mersul irezistibil al civilizațiunii omenești a scos și neamul nostru românesc din întunericul robiei la lumina conștiinței de sineși. Ne-am trezit din somnul de moarte și vrem să trăim alături de celelalte națiuni ale lumii, liberi și independenți. În numele dreptății eterne și al principiului liberei dispozițiuni a națiunilor, principiu consacrat acum prin evoluțiunea istoriei, națiunea română din Ungaria și Transilvania vrea să-și hotărască însăși soarta sa de acum înainte. Toate neamurile din preajma noastră și-au determinat viitorul prin rezoluțiuni în conformitate cu sufletul lor național. E rândul nostru acum. Națiunea română din Ungaria și Transilvania are să-și spună cuvântul său hotărâtor asupra sorții sale și acest cuvânt va fi respectat de lumea întregă, el este chiar așteptat, pentru ca la gurile Dunării și pe drumul larg, unde comunica pulsul vieții economice între Apus și Răsărit, să se poată înfăptui ordinea și neamurile împrejmuitoare să li se procure tihna trebuitoare la munca binecuvântată spre desăvârșirea umană. În scopul acesta convocăm Adunarea Națională a națiunilor române din Ungaria și Transilvania la Alba Iulia, cetatea istorică a neamului nostru, pe Duminică, 18 Noiembrie, la orele 10 a.m.”⁴⁸.

Nu era vorba decât de o urmare a exemplului oferit de românii bucovineni, care izbutiseră deja să-și proclame voința de unire cu țara. Astfel, la 30 octombrie/12 noiembrie armata română intra în Cernăuți, fiind primită cu un enorm entuziasm de populație, iar a doua zi Consiliul

⁴⁸ Apud Dr. Vasile Bianu, *op. cit.*, p. 128.

Național, întrunit în ședință publică, votează o „lege fundamentală asupra puterilor Țării Bucovinei”, prin care își asumă întreaga putere în stat.

Succesul nu a întârziat să vină și pentru românii transilvăneni. La 5/18 noiembrie Consiliul Național Român Central din Transilvania afirmă în fața opiniei publice mondiale dorința românilor transilvăneni de a se uni cu România, prin manifestul intitulat „Către popoarele lumii”.

Peste zece zile, la 15/28 noiembrie 1918 Congresul General al Bucovinei adopta moțiunea „Unirea necondiționată și pe vecie a Bucovinei, în vechile ei hotare până la Ceremuș, Colacin și Nistru, cu Regatul României”, iar în 18 noiembrie/1 decembrie, la Alba Iulia, Adunarea Națională a tuturor românilor din Transilvania, Banat și Țara Ungurească, decreta unirea cu România. Entuziasmul a fost de nedescris:

„Joi 22 noiembrie

În fine, ceea ce numai în vis s-a întrezărit de veacuri de neamul românesc, s-a realizat în anul mântuirii 1918. S-a desăvârșit *unirea tuturor Românilor!*

Generația noastră a avut șansa de a asista la acest act măreț, căci nu am curajul încă de a afirma meritele generației noastre la o așa înfăptuire, ca să nu se găsească nedreptățit «*norocul*».

De la Alba Iulia a sosit în fine documentul oficial. O adunare de peste 100.000 de români în unanimitate au proclamat: *Unirea cu România liberă*. Nici un glas răzleț, nici un gest de dezunire; cele două curente bine cunoscute de înainte de război și chiar din perioada războiului până la înfrângerea Austro-Ungariei și alungarea de pe tron a habsburgilor s-au contopit într-unul singur⁴⁹.

În chip cât se poate de fericit, decizia de unire de la Alba Iulia coincidea cu un act simbolic de mare impact pentru toți românii: suveranii României reveneau în Capitala țării, într-o atmosferă de extraordinar entuziasm:

„18 nov./1 dec. 1918

Astăzi s-a făcut intrarea triumfală a Suveranilor în Capitală în fruntea armatelor române și aliate. Pe un timp nouros, iluminat însă de entuziasmul unui popor întreg, s-au început serbările de azi. Familia regală a sosit din Iași la ora 10 în gara Mogoșoaia. Pe amândouă laturile șoselei Chiselef se află înșirată armata, cercetașii și școlarii cu cocarde și drapele și o mare de popor. În fața gării s-a format cortegiul. Ivirea suveranilor a stârnit un entuziasm indescritibil și uralele nu mai încetau.

⁴⁹ Vasile Th. Cancicov, *op. cit.*, p. 682.

Înfățișarea lor era mândră și strălucitoare de fericire. Regele, la mijloc, călare, mulțumea publicului surâzând. Regina, în uniformă de colonel de roșiori, era de asemenea călare de-a stânga Regelui, veselă, strălucitoare de sănătate și voie bună. La dreapta, numai în tunică, era generalul Berthelot, marele nostru prețin și pe care l-a aclamat lumea. Prințul Nicolae ținea cu multă siguranță frânele calului său și sta la stânga Mamei sale. Cortegiul format s-a pornit spre rondul întâiu de la șosea. Acolo Suveranii s-au oprit pentru a asista la un mic serviciu religios, cu care ocazie s-a făcut și țintuirea unor drapele noi”⁵⁰.

La rândul său, regina Maria consemna evenimentul cu o nedisimulată satisfacție:

„București duminică, 18 noiembrie/1 decembrie 1918

Ne-am întors! Chiar ne-am întors, după doi ani lungi de exil. Mai mult, ne-am întors – de-abia dacă îndrăznesc să pronunț cuvântul, dar trebuie spus, fiindcă, orice ar urma, azi e adevărat - ne-am întors triumfători!

Se încheie o zi grandioasă, o zi extraordinară, amețitoare, de entuziasm nestăpânit. (...)

Tot orașul era în delir. Lipsiserăm doi ani, cunoscuseră toate ororile ocupației, cu tot ce aduce ea, iar acum ne întorceam victorioși, în ciuda nefericirilor, ne întorceam după ce împliniserăm Visul de Veacuri, Visul de Aur al României. Ne întorceam cu România Mare – ne întorceam ca regele și regina tuturor românilor! E aproape de necrezut, dar e adevărat!”⁵¹.

Într-adevăr, între prăbușirea României într-un dezastru ce părea iremediabil și renașterea sa într-o glorie nesperată, nu trecuseră mai mult de doi ani! Interval de timp scurt chiar pentru viața unui individ, darămite pentru Istorie! Și, totuși, cât de multe suferințe, cât de multe deziluzii și speranțe, cât efort și muncă au fost trăite în acești doi ani! Acest veritabil „miracol istoric” era acut perceput și de contemporani, uimirea acestora fiind încă și mai pregnantă decât a celor care contemplă evenimentele din perspectiva oferită de scurgerea unui secol:

„Vineri, 23 noiembrie

Azi se împlinesc doi ani de la ocuparea Bucureștilor de armata germană. Am fi putut zice nu doi ani, ci o veșnicie, dacă Dumnezeu nu ne-ar fi dat să-i vedem sfârșitul cu ochii.

Doi ani și ce deosebire!

⁵⁰ Dr. Vasile Bianu, *op. cit.*, p. 129.

⁵¹ Regina Maria, *op. cit.*, p. 420-421.

23 Noiembrie 1916 - zdrobiți, umiliți și desființați. Germania în apogeul ei, puternică și învingătoare Europei!

23 noiembrie 1918 - România desființată a reînviat într-o *Românie Mare*; neamul românesc reîntregit, Dacia Traiană renăscută, Imperiul german prăbușit, Germania umilită și săcătuită ca națiune. Ce film de cinematograf trăit în acești doi ani de zile! Cu câte lacrimi amare am asistat la desfășurarea lui, cu ce frecături de nervi, cu ce deznădejde uneori, cu ce nădejde înspre sfârșit:

Numai doi ani, zicem azi; o eternitate credeam atunci.

Doi ani, din ruină și cenușă – *România Mare!*

Și ce mărire nevisată și nebănuită! Neamul nostru liber, crește de la 8 milioane la 16 milioane și constituie azi cel mai puternic Stat european din Răsărit, după Rusia. Asta încă n'ar fi extraordinar la catastrofa petrecută, dar am rămas țară de ordine în haosul de anarhie în care se svârcolesc atâtea popoare. Asta este marea fericire, numai de n'aș vorbi într'un ceas rău. Prea să sâcâe și se amăgește mulțimea, prea multă demagogie fac unii și prea ne batjocorim între noi, clasa ce am fost conducătoare, și asta în văzul și auzul celor ce ușor pot să se rătăcească, și asta nu e bine⁵².

Așadar, la capătul unui război de întregire națională care a presupus uriașe jertfe umane și materiale, națiunea română dovedea că are resurse și capacități infinite, că, asemenea păsării Phoenix, poate renaște din propria cenușă și-și poate afirma identitatea și interesele în arena internațională.

Armata română, inițial prost dotată și slab instruită, a renăscut, cu ajutorul aliaților, și a fost capabilă să lupte de la egal la egal cu cea mai redutabilă armată a vremii, impunând respect adversarului, prin bravura și tăria dovedite în încleștare. Compusă preponderent din țărani, Armata a dovedit că poate asimila rapid cele mai înaintate tehnici ale războiului modern, de la folosirea mitralierelor și mașinilor blindate de luptă, până la utilizarea aviației și artileriei antiaeriene.

Clasa politică românească, suferind de corupție, subminată de incompetență și venalitate, a reușit totuși să dea la iveală veritabili bărbați de stat, capabili să scruteze orizontul politic european și să găsească rutele optime pe care să îndrume corabia statului român, ferind-o de primejdiile mortale ce o pândeau la tot pasul.

⁵² Vasile Th. Cancicov, *op. cit.*, p. 684-685.

Țăranii și muncitorii români au găsit energiile și voința necesare pentru a munci pe ogoare și în fabrici, au știut să lase coarnele plugului, pentru a mânui mitraliera și masca de gaze, au înfruntat cu o abnegație extraordinară frigul și foamea, tifosul exantematic și gripa spaniolă și, mai presus de toate, și-au păstrat încrederea în lege și ordine, rămânând imuni la cântecul de sirenă al ideologiei bolșevice.

La rândul lor, intelectualii români, cu rare excepții, au înțeles comandamentele naționale și au încercat să susțină, prin munca lor, moralul trupelor și al populației civile în fața grelelor încercări prin care au trecut.

Desigur, nu au lipsit arghirofilii, speculanții, îmbogățiții de război, trădătorii și lașii, căci orice pădure își are uscăturile sale, dar corpul națiunii a știut să genereze anticorpii necesari pentru a izola și anihila acești viruși.

Lecția Centenarului pentru noi, cei de astăzi, moștenitorii acelei Românie făurită la 1918 prin sânge, sudoare și suferință, credem că poate fi sintetizată prin cuvintele Sfântului Ioan Gură de Aur: „Deznădejdea și nepăsarea sunt distrugătoare. Nici o armă nu este mai eficientă în mâna diavolului ca deznădejdea”. Parafrazând, credem că, pentru România de astăzi, nimic nu este mai distrugător decât *deznădejdea*, care a împins milioane de români să-și caute fericirea în lumea largă, și *nepăsarea* față de tot ce nu merge bine în viața Cetății, care pare să ne cuprindă pe cei rămași între granițele stabilite acum o sută de ani! Dacă strămoșii noștri au putut să-și înfrângă atât deznădejdea, cât și nepăsarea, triumfând peste toate greutățile și primejdiile, oare noi chiar nu putem reuși?